

Roman Darowski SJ, *Szczepanowice nad Dunajcem. Dzieje wsi, parafii katolickiej i gminy kalwińskiej*, Kraków 1993, Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego, ss. 560, tab. 42, ilustr. 101, mp 14, indeks osób i miejscowości⁸.

Dzieło ks. Romana Darowskiego SJ stanowi bogato udokumentowaną monografię historyczną wsi Szczepanowice n. Dunajcem oraz parafii o tej samej nazwie, położonej naprzeciw Wojnicza, w dawnej diecezji krakowskiej, a obecnie w tarnowskiej. Parafia ta swoimi początkami sięga połowy XVI w. i od początku występowała pod nazwą Jodłówka (alias Pelczowska Wola, alias Pińczów), a dopiero w 1916 r. została przemieniona na Szczepanowice, z ośrodkiem w sąsiedniej wiosce o tej nazwie. Kościół parafialny otrzymał wezwanie św. Mikołaja Biskupa, a jego kolatorami byli Chrzastowscy h. Zadora. Niektórzy członkowie tego rodu przyjęli kalwinizm w czasach reformacji (1568) i zamienili kościół św. Mikołaja w parafii Jodłówka na zbór kalwiński oraz wybudowali w Woli Pelczowskiej (Pińczowie), szkołę kalwińską. Nie należy jej mieszać z równie sławną szkołą ariańską w Pińczowie n. Nidą w kieleckim. W drugiej połowie XVII w. Szczepanowice, do których przeniesiono zbór i szkołę, stały się ważnym ośrodkiem religijnym i szkolnym kalwinizmu w Małopolsce zachodniej. Odbywano tu m. in. synody kalwińskie okręgu krakowskiego, oraz synody prowincjalne dla całej Małopolski.

Monografia obejmuje zarówno dzieje wsi Szczepanowice, parafii katolickiej oraz gminy kalwińskiej. Autor wykorzystał w pełni materiał źródłowy do wszystkich trzech tematów, tworząc zgraną całość. Należy przy tym podkreślić, iż udało mu się zachować właściwą proporcję w porządkowaniu i eksponowaniu materiału informacyjnego. Było to w sumie niełatwe zadanie, choćby z tego względu, że w środowisku protestanckim Szczepanowice stanowiły ważny ośrodek w skali kraju, a nawet oddziałujący na kraje sąsiednie, szczególnie Węgry, natomiast dla katolików stanowiły parafię o zasięgu oddziaływania wyłącznie lokalnym. Na korzyść autora należy w tym przypadku zapisać to, iż będąc księdzem katolickim i zakonnikiem nie uległ pokusie pomniejszania ośrodka kalwińskiego na korzyść katolickiej parafii, ale z należyty szacunkiem dla dorobku kulturowego i religijnego zarówno zboru, jak i szkoły, w sposób obiektywny przedstawił ich dzieje, i to nie tylko w oparciu o literaturę drukowaną przedmiotu, ale sięgnął także do źródeł w Archiwum

⁸ Niniejsza recenzja ukazała się w „Przeglądzie Kalwaryjskim” (nr 1: 1995, s. 79–81), choć intencją autora książki było umieszczenie jej w „Folia Historica”. Z powodu przeciągającego się czasu edycji trzeciego tomu „Foliów” (1996) w stosunku do „Przeglądu Kalwaryjskiego” (1995) zamieszczono ją w tym ostatnim, w roku 1995. Obecnie drukujemy ją w formie poszerzonej w „Foliach” zgodnie z pierwotną intencją Redakcji i samego autora dzieła.

Synodu i Kościoła Ewangelicko-Reformowanego (obecnie w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego).

Dziedzic Szczepanowic i Jodłówki Cyryl Chrzastowski syn Hieronima przyjął kalwinizm w latach sześćdziesiątych XVI w., prawdopodobnie w 1568 roku i zamienił kościół parafialny w Jodłówce na zbór kalwiński (1577). „Wielebny ks. Feliks z Bychawy, scholastyk wojnicki i proboszcz w Jodłówce został stamtąd usunięty siłą przez szlachcica Cyryla Chrzastowskiego, starostę tuchowskiego, a kościół został przez niego sprofanowany”⁹. Wraz z ustanowieniem zboru w Jodłówce powstała tam również szkoła kalwińska przyzbrojowa, którą przeniesiono do Szczepanowic i umieszczono przy nowopowstałym zborze w 1651 r. Szkoła ta „z drobnej szkółki przyzbrojowej rozwijała się w gimnazjum dystryktowe. Przez Szczepanowice przewija się teraz młodzież kalwińska kandydująca do stanu duchownego, po większej części ministercy synkowie – pisał Wajsblum – Niejeden z późniejszych dostojników zborowych (...) przechodził przez ręce Kałaja¹⁰ i zbór, i szkołę szczepanowską. Nie brakło w niej i synów bogatych zborowników, zwłaszcza spośród mieszczaństwa”¹¹.

Z formalnego punktu widzenia praca spełnia wszystkie wymogi metodyczne. Autor omawia we wstępie stan dotychczasowych badań; poddaje krytyce literaturę przedmiotu; prezentuje problematykę całości; wyjaśnia trudności związane z kwerendą; omawia i właściwie porządkuje pozycje archiwalne w dołączonej bibliografii załącznikowej. Można by jedynie wysunąć pewne niewielkie zastrzeżenia odnośnie formułowania tytułów poszczególnych rozdziałów względnie punktów, na które podzielono opracowanie, a także odnośnie ich logicznego układu. I tak, rozdziały 3–5 oraz nr 7–8 dotyczą wyraźnie problematyki kalwińskiej, a wtrącony pomiędzy nie rozdział szósty pt. „Ważniejsze wydarzenia w wieku XVII” zupełnie tę problematykę pomija, co bynajmniej nie wynika z brzmienia tytułu. Proste uzupełnienie tegoż tytułu informacją, iż chodzi w nim o parafię katolicką, uczyni cały plan rozdziałów bardziej klarownym. Odnosi się to również do rozdziałów 9 i 10. Tego rodzaju precyzja w sformułowaniu tytułów rozdziałów jest pożądana z całą pewnością w tytułach do dziesiątego rozdziału włącznie, gdyż do tego numeru właśnie problematyka katolicka i kalwińska omawiane w rozprawie, nawzajem się przeplatają. W dalszych rozdziałach (12–27) wspomniane uściślenia tytułów nie są już w zasadzie potrzebne. Do końca dzieła autor pozostaje już tylko przy dziejach katolickiej parafii. Nie czyni tego jednak z jakiegoś niedopatrzenia, czy braku w zakresie kwerendy, ale po prostu dlatego, że gmina kalwińska w Szczepanowicach w wieku XIX przestała istnieć.

⁹ Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie na Wawelu: Sygn. I-26: *Liber re-taxationum 1577*, k. 87 v. (cyt. za R. D a r o w s k i m, *Szczepanowice...*, s. 63).

¹⁰ Daniel Kałaj (zm. 1670) był znanym polemistą kalwińskim i ministrem w Szczepanowicach. Za jego kadencji w tym zborze, szkoła szczepanowicka wysunęła się na czoło w dystrykcie krakowskim. R. D a r o w s k i, *Szczepanowice...*, s. 130.

¹¹ M. W a j s b l u m, *Ex regestro arianismi. Szkice z dziejów upadku protestantyzmu w Małopolsce. „Reformacja w Polsce” 7–10: 1935–1939*, s. 232 (cyt. za R. D a r o w s k i m, *Szczepanowice...*, s. 130).

W sumie czytelnik dostaje do ręki wzorcowe opracowanie dziejów parafii katolickiej w Szczepanowicach n. Dunajcem na przestrzeni sześciu i pół wieku jej istnienia oraz dziejów ważnego ośrodka protestanckiego w Małopolsce. Również od strony edytorskiej monografia ks. Darowskiego SJ, wydana przez Wydział Filozoficzny SJ w Krakowie oraz Instytut Kultury Religijnej prezentuje się niezwykle pociągająco. Całość ożywiają ilustracje – zarówno kolorowa okładka z widokiem na uroczą dolinę Dunajca wraz z położonymi na jego brzegu Szczepanowicami, jak również 100 innych zdjęć przedstawiających obiekty sakralne oraz związanych z nimi ludzi. Studium monografii ułatwiają również mapy w liczbie 14 oraz 42 tabele, a przede wszystkim indeks osób i miejscowości.

Najstarsza mapa wykonana na podstawie przekazów źródłowych stanowi zarys omawianych w książce miejscowości nad Dunajcem, z końca XV w. Stosunkowo najwięcej map pochodzi z 2-połowy XVIII i z XIX w., a w tym mapa Friedricha von Mieg z 1780 r.

Ważny materiał statystyczny dostarczają tabele, z których najstarsze dotyczą stanu parafii Jodłówka (obecnie Szczepanowice) z 2-połowy XVII w. (1665, 1676) i z 2-połowy wieku XVIII. Oprócz stanu ilościowego ludności (1799, 1816–1851) i wieku zmarłych (1778) mamy tu również informacje o stanie gospodarczym (1799, 1801) i zawodach ludności (1785–1800), posłudze duszpasterskiej (1833, 1846, 1852, 1860), członkach komitetu budowy nowego kościoła (1939–1950), o stanie liczbowym nauczycieli i uczniów (1962–1990) i inne. Ponadto ilustracje wielu cennych dokumentów, stron tytułowych starodruków traktujących o Szczepanowicach, planów cmentarzy, widoków kościołów i kaplic; zdjęcia bitwy ze Szwedami k. Wojnicza (1655), widoków okolicy, cmentarzy, figur i krzyży przydrożnych i innych obiektów sakralnych i świeckich.

Ważną rolę informacyjną spełniają też dwie luźne wkładki – mapka za-tytułowana: „Szczepanowice i okolice w r. 1958” oraz informatorek pt. „Szczepanowice n. Dunajcem. Historia – mapa”.

Wiesław Franciszek Murawiec OFM